

DEMOKRASİ YOLUNDA ATATÜRK

Em. Tümğ. MUZAFFER ERENDİL

“Ulusal egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, yok olur.”

Atatürk

Atatürk, komutanlığıyla, devlet adamlığıyla, siyasal felsefesiyle, inkılaş ve ilkeleriyle çok yönlü bir önderdir.

Atatürkçülük ve Atatürk ilkeleri, Türk İnkılabına ve Türk Ulusunun yaptığı çağdaş atılıma yön vermiş ve vermektedir. Bu ilkelerin belli bir kalıba ve çerçeveye sokulması, devrimin geliştirici ve ilerici anlayışına uygun düşmez. Bu nedenle, bu ilkeler Atatürk'ün sağlığında da dondurulmamıştır. Ancak bu ilkelerin genç kuşakların anlayacağı şekilde tanıtılması da bir ihtiyaç haline gelmiştir. İlkelerin ayrıntılarına girmeden, bunların tümüyle asıl amaç ve özü bakımından yorumlanmasında yarar vardır.

Atatürk, “İnkılaşların amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını tümüyle çağdaş ve bütün anlam ve biçimleriyle uygar bir toplum haline kavuşturmadır”¹ demiştir.

Atatürk'ün ilke ve direktiflerinde sık sık geçen, “çağdaşlaşma” ve “uygarlık” kavramlarına değinilecek olursa; bu kavramlarla ileri, müreffeh, gelişmiş ve rahat yaşama olanaklarına kavuşmuş toplumların kastedildiği anlaşılır. Atatürkçü ülküde amaç, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve düzeyi de aşabilmektir. O halde çağdaş ve ileri toplumların özellikleri ve değer verdiği kavramlar ve uygulamalar nelerdir? Konuya bu açıdan bakarak yaklaşmak en mantıksal hareket şekli olur.

Günümüzde, ileri ve çağdaş Batı toplumlarına dikkat edilecek olursa, bu toplumların belirgin bazı değer yargılarıyla donanmış oldukları görülür. Günümüzde milliyetçilik yoluyla ulusal bağımsızlıklarını sağlamış ve ileri refah düzeyine ulaşmış toplumlarda değer kavramlarının başında “insan sevgisi”, “kişi ve düşünce özgürlüğü” ve “insan haklarına saygı” gibileri yer alır.

¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: II, s. 217

Bu kavramlardan doğan ulusal egemenlik ve demokratik yönetim, çağdaş toplumların sıkı sıkıya bağlı ilkeleri arasındadır. Atatürk'ün işaret ettiği ve amaçladığı çağdaş ülkelerin uyguladığı “demokratik yönetim”, Türk İnkılabının hazırlık ve eylem döneminde belirgindir. Bu amaç devrimin yeniden düzenleme evresinde samimi olarak ele alınmış ve uygulamaya konulmuştur.

Atatürk'ün “Ulusal Egemenlik”, “Cumhuriyetçilik”, “Halkçılık” ve “İnkılapçılık” ilkelerinin bir sentezi olarak beliren “demokrasi”, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma çabası veren Türk toplumu için vazgeçilmez bir yol ve politika olarak ortadadır.

Türk Ulusu, verdiği yaşam ve yükselme savaşında, demokrasi yolunda da savaşımı sürdürmektedir. Çünkü, bu yol uygar ve ileri dünyanın benimsediği geçerli bir tutumdur.

OSMANLI DEVLETİNDE YÖNETİM VE HALK

Siyasal sistemlerde, “İktidarın hiçbir sınırının bulunmadığı türden olan monarşilere Mutlak Monarşi” denir. Osmanlı İmparatorluğunda, yönetimi elinde bulunduran iktidarın bir sınırlamaya tabi olup olmadığı düşünüldüğünde; buna verilecek cevap olumsuzdur.

Bu sistemde padişahlık müessesesi devletin temeli olduğu gibi, O, Allah'ın da yer yüzünde vekiliydi. Bu durum, Osmanlı tarihinde, bir dönemin başarılarındaki sebepler arasında kabul edilmişse de; mevcut padişahlık müessesesinde zamanla görülen bozukluk ve çöküntü halkın devamlı aleyhine işlemiştir.

Temelinde, halkı, “kul” ve “köle” olarak kabul eden yönetim felsefesi, Allah'ın verdiği canı bile fermanlarla alır olmuştur. Bunun karşısında halk, uzun süre başeğmiş zaman zaman da isyan ederek dağlara çıkanlar olmuştur.

Bu sistemde Ordunun, halkın emrinde değil, mutlak yönetici padişahın emrinde oluşu da halkın zararına işlemiştir. Halk bu güç karşısında suskun ve çaresizdi. Ordu da padişahın emrinde - bazan da padişahı da etkisine alarak - bir otorite aracı olarak kullanılmıştı. Ordunun etkisi fetihler sürdüğü süre, bunlardan sağlanan gelirler nedeniyle pek yadırganmamış; ancak bu müessese de bozulunca, iktidarı orduya bağlı padişahı bile rahatsız etmiş, onu tedbir almaya itmiştir.

Osmanlı Devletinde padişahlık müessesesi sonuna kadar korunmak istenmiştir. Bu, yılların ve hatta yüzyılların geleneğinin bir sonucuydu. Sosyal bakımdan feodal bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'ndeki

alışkanlık, padişahlık müessesesinin egemenliğini ve korunması gerektiğini son zamanlara kadar savunmuştur. Ancak bu müessese, Türk halkının hakkını savunmakta acz içine düşünce ve hatta düşmanlarla işbirliği yapınca, ortadan kaldırılması gerekmiştir. Türk İstiklal Savaşı'nın başlangıcında, padişahlık müessesesinin Vatana ve ulusa hiyanet içinde bulunduğu, ancak kökleşmiş düşüncelerle, halkın bundan habersiz olduğu da bilinmektedir. Mustafa Kemal Paşa bunu Nutuk'ta şöyle belirtir: "Burada, pek önemli olan bir noktayı da belirtmeli ve açıklamalıyım. Ulus ve ordu, padişah ve Halife'nin hiyanetinden haberi olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı yüzyılların kökleştirdiği dinsel ve geleneksel bağlarla itaatli ve sadık ulus ve ordu, kurtuluş yolu düşünürken, bu atadan gelen alışkanlık dolayısıyla kendinden önce yüce halifeliğin ve padişahlığın kurtuluşunu ve dokunulmazlığını düşünüyor. Halifesiz ve padişahsız kurtuluşun anlamını kavrama yeteneğinden yoksun. Bu inançla bağdaşmaz görüş ve düşüncelerini açığa, vuracakların vay haline! Hemen dinsiz, vatansız, hain, istenmez olur"². Tehlikeler karşısında ulusunu değil, sadece kendisini düşünen bu padişahlık müessesesi, doğal olarak halkın ilgi ve sevgisinden yoksun kalmaya mahkûmdu.

Mustafa Kemal Paşa, vatanın elim durumu karşısında "Ya İstiklâl, ya ölüm" kararından sonra, Osmanlı Hanedanı için şöyle düşünüyordu: "Sonra Osmanlı hanedan ve saltanatını sürdürmeye çalışmak, kuşkusuz Türk Ulusuna karşı en büyük kötülüğü yapmaktır. Çünkü ulus, her türlü özveriye başvurarak bağımsızlığını sağlasa da, padişahlık sürüp giderse, bu bağımsızlık güvenli sayılamazdı. Artık yurtla, ulusla hiçbir gönül ve düşünce bağı kalmamış bir sürü delinin, devlet ve ulus bağımsızlığının ve onurunun koruyucusu durumunda bulundurulması nasıl uygun görülebilirdi?"³. Mustafa Kemal Paşa bu konuda ayrıca şunları da ekler: "Osmanlı Hükümetine, Osmanlı padişahına ve Müslümanların halifesine başkaldırmak ve bütün ulusu ve Orduyu ayaklandırmak gerekiyordu"⁴.

Görüldüğü üzere, bir dönemin sınırsız yetkileriyle donanmış padişahlık müessesesi artık fonksiyonunu yitirmişti. Ancak halkın geleneksel yönetimi, onun bu müesseseye başkaldırmasına imkân vermiyordu. Bunu, Mustafa Kemal Paşa başardı.

ATATÜRK'ün Ulusal Egemenlik Felsefesi

Mustafa Kemal Paşa'nın, Ankara'da ulusal istek ve irade yönünde bir "Millet Meclisi" kurma düşüncesi önemlidir. Bu düşünce, o dönemde mülki

² Atatürk: Nutuk, s. 8

³ Nutuk: s. 10

⁴ A.g.e: s. 11

ve askerî yetkililerle de görüştükten sonra, açıklık kazandı ve ciddileşti. Bu Meclis olağanüstü yetkilerle donatılmış bir görünüş ve niteliğe sahip olacaktı.

İstanbul'dan kaçıp gelen milletvekilleriyle, Anadolu'dan gelen ve halkın güvenini taşıyanlar bu meclisi oluşturdu. 23 Nisan 1920'de toplanan bu Meclis Türk siyasal hayatındaki büyük değişikliğin ve aşamanın ilk örneği ve hatta simgesi oldu. Başkanlığa Mustafa Kemal Paşa'yı seçen Büyük Millet Meclisi, "Vekiller Heyeti" de kurmayı kararlaştırdı. Bu dönem, Türk İnkılabının bir evresinin tamamlanıp yeni bir anlayışla, ulusal mücadelede diğer bir evrenin başlamasıydı. Bundan sonra Lausanne Antlaşması'na kadar süren harekât ve muharebeler gerçekleştirildi. 24 Temmuz 1923'de imzalanan Lausanne Barış Antlaşması, Misak-ı Milli'nin yabancı devletler tarafından kabulünü belgeleyen bir siyasal olay oldu.

Mustafa Kemal Paşa, "Büyük Taarruz"dan sonra, 29-X-1923 tarihinde kendisiyle konuşan Fransız yazarı Maurice Pernot (Moris Perno)'ya şöyle demişti: "Memleketimizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çabamız Türkiye'de çağdaş, böylece Batılı bir hükümet yaratmaktır. Uygarlığa girmek isteyip de Batıya yönelmemiş millet hangisidir"⁵.

Burada "hükümet", "devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı" anlamına gelir ve bundan amaçlanan siyasal rejimdir. Rejim, "Siyasal Rejimler" yazarı Maurice Duverger (Moris Duverje)'ye göre: "Belirli bir sosyal grupta, yönetenlerle, yönetilenlerin genel olarak ayrılış şeklidir."

Atatürk, yönetimde Batılı modeli amaçladığına göre, Batıda yaygın kullanım şekliyle "Demokratik Rejim", "Yönetenlerin yönetilenler tarafından seçilmesi" dir. Batı bu yönetim tarzına yaşantısındaki sosyal ve siyasal nitelikli tarihsel olgulardan sonra ulaşabilmiştir. Bunun da temelinde, insan sevgisi, insana verilen değer, insan hak ve özgürlüklerine saygı vardır.

Atatürk ilkeleri içerisinde saygın bir yere sahip olan "Ulusal Egemenlik" Türk Bağımsızlık Savaşı'nın başından beri önem kazanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamada Mustafa Kemal Paşa, ulusal mücadeleye yeni devletin kuruluşuyla başlamış ve yapılacak reformlarda halkın söz sahibi olduğunu belirtmiştir.

Örneğin 23.VII.1919'da Erzurum Kongresi'nde alınan kararlardan biri, "Ulusal gücü etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir" şeklindedir. Bu temel anlayıştan hareketle; Mustafa Kemal'in "Halk egemenliğine dayalı devlet" sistemi çağdaşlaşma yolunda atılmış önemli bir adım sayılmalıdır.

⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: III. Cilt, s. 68

Mustafa Kemal Paşa'nın, Ankara'da kurduğu devlet 20 Ocak 1921'de Anayasal bir çehreye kavuştu. Bu Anayasa, getirdiği yeni hükümler bakımından, İstanbul'da bulunan parlamenter düzenden çok farklıydı. Ankara'da kurulan Meclis'in ilk toplantısından on ay sonra yaptığı Anayasa, bu Meclisin "kurucu" niteliğini de belirtiyordu. Bu Anayasa anlamı ve özü bakımından "Egemenliğin kayıtsız ve şartsız Türk Ulusuna ait olduğunu" getiriyor ve Meclisin, onun temsilcisi olarak "Halkın mukadderatını bizzat ve fiilen yürütmesini" öngörüyordu.

Hem yasama hem de yürütme erkini kendinde toplayan yeni Meclis, halkın seçtiği temsilcilerden oluşuyordu. Bundan başka 3 Mayıs 1920'de teşkil edilen "İcra Vekilleri Heyeti" de "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" olarak anılmaktaydı. Anayasa hukukunda "Meclis Hükümet Sistemi" adı verilen bu sistem kendine özgü bir nitelik taşıyordu. Bu sistemde Meclis bütün ana güçleri kendisinde toplamıştı. Düşmanla yapılacak mücadelede, bu sistemle etkililik daha büyüktü.

Bu sistem, Osmanlı Anayasası'nın koyduğu sistemden farklıydı. Çünkü Osmanlı Devletinde parlamento iki meclisliydi ve İkinci Meclis'in üyeleri de Padişah tarafından seçilirdi. Padişah yürütme erkinin başıydı, ancak onun sorumluluğu yoktu. Hükümet ise, parlamentoya karşı sorumluydu. Padişahın, gerektiğinde parlamentoyu dağıtma yetkisi, Ankara'da kabul edilen Anayasa'dan farklıydı.

Ankara'da kabul edilen Anayasa ile Osmanlı Devleti yerine yeni bir Türkiye Devleti'nin varlığı ortaya konulmuştu. Nitekim Osmanlı Saltanatı 1 Kasım 1922'de kaldırılmış ve "Egemenlik, Kayıtsız Şartsız Milletindir" ilkesini benimseyerek kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin adı da 29 Ekim 1923'de "Türkiye Cumhuriyeti"ne dönüşmüştü. Böylece, şeri düzen esasına göre işleyen Osmanlı Devleti kökünden değiştirilerek, çağdaş hukuk anlayışına, laikliğe ve demokratik bir temele oturtulmuştu.

Atatürk İnkılabının önemli eseri olan Türkiye Cumhuriyeti; Anayasası, yasaları, yasama ve yürütme kurumlarıyla, yeni bir felsefe ve uygulama getirmesiyle, Osmanlı İmparatorluğunun devamı olarak kabul edilemez. Atatürk'ün ifadesiyle "Türk Ulusunu son yüzyıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak, yerlerine, ulusun en yüksek, uygar gereklere göre ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları koymuş olma" zorunluluğundan doğan yeni düzen, çağdaşlaşma yolunda atılan önemli bir adımdır. Bundan sonra da çağdaşlaşma yolunda gerekli diğer reform hareketlerine hızla başlanmıştır.

Atatürk'ün temel ilkelerinden biri olan "Halkçılık", halkın egemenliği ve mutluluğu esasına dayanır. Halkın kendi yönetimini kendi elinde bulundurması yanında, ekonomik yönden refahını da göz önünde bulundurur. Gerçekte, yönetimin temel aracı halkın mutluluğunu, gelişmesini ve esenliğini sağlamaktır. Halkçılık anlayışında sınıflaşmanın benimsenmemesi de, çağdaş eşitlik ilkesinin bir gereğidir.

Atatürk'ün yönlendirdiği Türk İnkılabı'nda demokratik esaslara dayanma, çağdaş devlet anlayışında bir gereği idi. Türk demokrasisi, adım adım bazı aşamalarla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Demokrasi, Türk İnkılabı'nda asıl amaçtır. Bu ülkünün gerçekleştirilmesi Atatürk Döneminin de samimi bir arzusuydu. Ancak, devrimin ve reformların gerçekleştirilip korunması da önemliydi. Atatürk döneminde yapılan çok partili uygulamalar, İnkılabın mimarı Atatürk'ün bu konuda samimi isteğinin kanıtlarıdır.

1930'lardan sonra, tek parti sisteminin demokrasi prensibiyle bağdaştırılamaması gerçeklerdendi. Bu gerçek, İkinci Dünya Savaşı'nın Batı demokrasilerince kazanılmasından sonra, daha da gün yüzüne çıktı. Atatürk'ün de amacı olan demokratik düzen, bu savaştan sonraki gelişmelerle kendini gösterdi. Bu anlayış ve tutum Atatürk İlkelerinin de gereği olarak bütün yönleriyle geliştirilmek zorundaydı. Çünkü, Atatürk daha 1921'li yıllarda: "İç siyasette amacımız olan Halkçılık, ulusun kendi mukadderatına kendisini egemen kılmaktır"⁶ demiş ve doğru yolu işaret etmişti.

Atatürk'e göre: "Ulusal irade ve ulusal egemenlik denilen güç bölünemez"⁷. "Yine Atatürk'e göre, egemenliğin belirmesi ve uygulanması şöyledir: "Gerçek durumda egemenlik, yalnız bir şekilde belirir. O da, bu egemenliğin sahibi olan insanların doğrudan doğruya bir araya gelerek yasal, yürütme ve adli görevleri yapmasıyla mümkündür"⁸. "Yine Atatürk'e göre; "Devlet idaresinde kabul edilen güç birdir ve o ulusundur"⁹. Konuyu yine Atatürk'ün şu sözleriyle sonuçlandırmak O'nu anlamak için yararlı ve gereklidir: "Bir devletin dayandığı temeller "Tam bağımsızlık" ve "Kayıtsız şartsız ulus egemenliğinden ibarettir"¹⁰.

⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: I. C. s. 161

⁷ A.g.e.: s. 206

⁸ A.S.D.: I. C, s. 209

⁹ A.g.e.: s. 389

¹⁰ A.S.D.: II. C, s. 91

SONUÇ

Atatürk, askeri alandaki dehasıyla birlikte, çağdaş toplum ve devlet anlayışıyla, yirminci yüzyılda, insanlık âleminin yetiştirdiği önderler arasında saygın bir yere sahiptir. O, evrensel boyutlara ulaşan nitelikleri yanında, Türk Ulusunun çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması yönünde insan üstü çabalar göstermiştir.

O'nun ilkeleri, uğraşları ve uygulamaları "Atatürkçülük" adıyla Türk Ulusuna yol gösterici ve bayrak olmuştur.

Atatürk, ulusal egemenlik ve demokrasi yolunda samimi olduğunu "Türk Bağımsızlık Savaşı"nın başından beri açık ve seçik olarak ortaya koymuştur.

O'nun Ankara'da temellerini atıp, geliştirdiği yeni Türkiye Cumhuriyeti, Türk Siyasal hayatında önemli bir adım ve aşamadır. Türk Ulusu bu felsefe ile O'nun arzuladığı çağdaşlaşma amacına ulaşabilir. Türk Ulusunun da genel isteği bu yöndedir.

